

GRÉCZI EMÓKE

„ERRE NEM KÉSZÜLTEM, NEM IS KÉSZÍTETTEK FEL”

BESZÉLGETÉS A SZABADTÉRI NÉPRAJZI MÚZEUM

EGYIK ALAPÍTÓJÁVAL, BÍRÓ FRIDERIKA NÉPRAJZKUTATÓVAL

T lényegében egyetlen monumentális kutatási téma határozta meg Bíró Friderika pályáját, az egyetemi évektől szinte napjainkig: a szentendrei Skanzen Nyugat-Dunántúl tájegységének felépítése. A tájegységgel kapcsolatos muzeológiai munkákkal párhuzamosan azonban tudományos kutatómunkát is végzett. Több tanulmánya és könyve jelent meg Zala és Vas megye népi építészetéről, lakáskultúrájáról, a paraszti életformáról, népművészetről. Egy lezártnak tekintett pálya titkairól beszélgettünk.

MC: Az életrajza alapján budapestinek és nagymarosinak is tekinthető.

Melyiket érzi az otthonának? A kérdést azért tartom fontosnak, mert a paraszti életmód az egyik kutatási területe, és nyilván érdekes lehet, hogy milyen volt az a környezet, ahol felnőtt.

T Budapesten születtem, de szüleimmel Nagymaroson éltem. Itt töltöttem a gyermekkoromat, itt jártam iskolába, és később is, amikor már Budapesten laktam nagyanyámnál, szinte minden hétvégén hazautaztam édesanyámhoz, ott voltam otthon. Mégis elérkezett egy időszak, amikor egyre többet és hosszabban éltem a fővárosban, akkor évtizedekig inkább a pesti lakásunkat tekintettem az otthonomnak. Ennek ellenére nem éreztem magam városinak. A falusi életforma, a vidéki emberekkel való hosszú együttlét, a velük való barátság, családi összetartozás bizonyára nagymértékben befolyásolta a gondolkodásomat. Aki vidéki környezetben nőtt fel, és mindvégig megmaradt a kapcsolat is, talán máshogy gondolkodik, mint aki az egész életét a nagyvárosban élte. Természetesen nem szabad igazságtalannak lennem, hiszen sok olyan városi kollégám, barátom van, akiknek nem volt vidéki kapcsolatuk, mégis, azonosulva a paraszti életformával, ennek szellemi és tárgyi világával, neves néprajzkutatók, professzorok, muzeológusok lettek. Számukra is ugyanannyira természetes volt a falusi élet, mint akik vidékről származtak. Azt hiszem, hogy ez magától az embertől is függ.

MC: Lehet, hogy éppen a téma „egzotikuma” az érdekes.

¶ Nem tartom szerencsésnek ezt a kifejezést, hiszen a témában, a néprajzban soha nem az egzotikumot láttam, soha nem azt kerestem. De ha már így kérdezte: az Őrség valóban idegennek, nagyon is távolinak tűnt, és amikor 1966-ban ide utaztam múzeumi gyakorlatra és adatokat gyűjteni a szakdolgozati témámhoz, egy egészen különleges, addig ismeretlen világot ismertem meg. Korábban, még 1962–63–65 körül, amikor közelebb kerültem a néprajzhoz, több rövid gyűjtőúton is részt vettem. Így például a Balassagyarmathoz közeli Ipolyszögön vagy a Nagymarostól nem messze fekvő Ipolytölgyesen, Pilismaróton, vagy éppen a határ túloldalán, a Párkány fölött fekvő Kőhídgyarmaton. Ezek a falvak különlegességük ellenére sem voltak idegenek számomra. Meg kell azonban jegyezni, hogy ha néprajzi kutatásaink során csak a különlegest, az egzotikumot látnánk, keresnénk, akkor baj lenne. Akkor csak egy felületes, talmi képet kapnánk a paraszti világról, és ezáltal hamisan is festenénk le azt.

MC: *Művészettörténetet szeretett volna tanulni. Miért adta fel az álmát? Igaz, az építészettörténet kutatásával nagyon nem szakadt el ettől.*

¶ Könnyű volt feladnom. Nyilván nem voltam annyira elkötelezett a művészettörténet iránt, pedig ebben a szellemben nevelkedtem, hiszen édesanyám művészettörténész volt, otthonról minden támogatást megkaptam. A szakma iránt tehát csak vágyakoztam, de könnyen hagytam, hogy a néprajz „legyőzze”. Érettségi után a Néprajzi Múzeum könyvtárában dolgoztam „társadalmi munkában”, ami azt jelentette, hogy a munkámért nem kaptam fizetést. Apróbb feladatokat kellett elvégezni, sőt neves néprajzosok mellett a múzeumi raktárakban is dolgozhattam. Sokat tanultam tőlük. Anyai nagyapámnak szép népművészeti gyűjteménye volt, főként cserépedények, tálak, bokályok és sok hímzés, szőttes. Sajnos ezek nagy része a háború alatt elpusztult. Fényképről ismertem csak őket. A megmaradt tárgyak azonban a mai napig is a lakásunkat díszítik. Ezek a tárgyak nyilván inspiráltak is, látványuk, közelségük korán belém oltotta a népművészet iránti szeretetet. A múzeumi raktárakban megismert tárgyak között pedig már megéreztem, hogy szívesen foglalkoznék néprajzzal. 1963-ban jelentkeztem az ELTE Bölcsészettudományi Karára magyar–néprajz szakra. Felvettek egyéni levelező tagozatra. Ez azt jelentette, hogy a tanulás mellett dolgozhattam, de a nappali tagozat előadásain a társaimmal együtt nekem is részt kellett vennem. A magyar szakot esti tagozaton végeztem el. Egyetemi éveim alatt a Magyar UNESCO Bizottság titkárságán voltam hivatalsegéd. Itt öt évig kisegítő munkát végeztem, és többnyire csomagokat, leveleket hordtam különböző hivatalos helyekre. Főnököm, Maller Sándor engedélyével vehettem részt

munkaidő alatt az egyetemi előadásokon. Neki köszönhetem, hogy el tudtam végezni az egyetemet.

MC: *Kikre emlékszik az egyetemről, akik meghatározták a későbbi pályáját?*

¶ Mindenekelőtt Tálasi István professzor urat kell kiemelni, ő volt a tárgyi néprajzi tanszék vezetője, sokat segített nekem is, másoknak is, nagyon szerettem. Barabás Jenő is ezen a tanszéken tanított, mindannyiunk sorsát meghatározta, akik tárgyi néprajzzal foglalkoztunk, én is neki köszönhetem, hogy az őrségi építészeti, lakáskultúra felé fordultam. Az évfolyamtársaim többsége a szakmában maradt, ami akkoriban nagy dolognak számított. Ebben az időben alakult a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportja Ortutay Gyula vezetésével, és az akkor végzett folklór szakos évfolyamtársaim nagy része odakerült. A Néprajzi Múzeum Falumúzeum osztályára az egyetemről elsőnek Balassa M. Iván érkezett, aki egy évvel előttem végzett. Neki a múzeumi tájegységek megtervezésében is része volt. Egy évre rá léptem be a múzeumba, rövidebb utánam pedig jöttek a többiek, hiszen olyan nagyszabású programot állítottak össze a vezetőink, hogy többen is kellettünk a megvalósításához. Mindannyian egy-egy múzeumi tájegység felelősei lettünk, ki rövidebb, ki hosszabb időre.

MC: *Ekkor már megvolt a múzeum Falumúzeum osztálya?*

¶ Igen. 1967-ben alakult, éppen ötven éve. Ebben a formában, vagyis a Néprajzi Múzeum külön osztályaként 1972-ig működött, majd szétvált a két intézmény, és 1974-ben ki is költöztünk Szentendrére.

MC: *Tehát már az egyetemen pontosan tudta, hogy merre vezet a pályája?*

¶ Már másodévből el kellett gondolkodnunk a szakdolgozatunk témájáról. Sokat és sokszor jártunk a Néprajzi Múzeumba, ami akkor még a Könyves Kálmán körúton működött. A könyvtárban készültünk föl a vizsgákra, vagy éppen a dolgozatokhoz gyűjtöttünk anyagot, az adattárban kutattunk, kollégákkal beszélgettünk. Erdélyi Zoltán, aki a népi építészeti kutatója volt, maga is részt vett a készülő szabadtéri múzeum tervezésében. Ő beszélt nekem először arról, hogy nemsokára megalakul a Falumúzeum, szükség lesz majd olyan kutatókra, akik népi építészettel, lakáskultúrával foglalkoznak. Szinte ösztönzött, hogy ezt a témát válasszam. Sőt azzal is csábított, így emlékszem vissza, hogy a kiállításrendezés során külön „női munka” lesz a berendezések díszítése, a képek

felaggatása a falakra, a terítők elrendezése, az ágyak bevetése, a függönyök igazgatása. És én már láttam magamat, amint igazgatom a függönyöket a kis ablakokon... Ez a történet később, amikor valóban így történt, mindig eszembe jutott. Amikor végleg eldőlt, hogy népi építészettel és lakáskultúrával szeretnék foglalkozni, Barabás Jenő tanár úr az Őrségbe, az ország egyik archaikus vidékére irányított. Barabás a Szalafőtől nem messze fekvő Pankaszra küldött, Dömötör Sándor, a szombathelyi múzeum korábbi igazgatója pedig Szalafőt tartotta érdekesebb, fontosabb terepnek. Így hát ők igazgatták az utamat, én Szalafőt választottam. Az Őrség természetesen nem volt ismeretlen a néprajzosok körében: már a 19. század eleji tájleírók is felfigyeltek a tájegység archaikus világára. Régies paraszti építkezése, lakáskultúrája, népművészete, sajátos nyelvjárása szinte napjainkig a néprajzi kutatások középpontjába emelte a térséget.

MC: Segítsen elképzelni: hogyan lehetett eljutni Szalafőre a hatvanas évek közepén?

¶ Abban az időben nem lehetett könnyen eljutni a nyugat-dunántúli falvakba. A jugoszláv és az osztrák határt szögessdróttal védték, a határ mentén több kilométer széles határsáv húzódott. Azokra a településekre, amelyek ebbe a kijelölt sávba beletartoztak, csak engedéllyel lehetett beutazni. Voltak ötszáz méteren belül fekvő falvak is, ezekbe még nehezebben tudtunk eljutni. Az országos határőrségtől kellett hivatalosan határsávi engedélyt kérni, hogy az előre megnevezett falvakba elmehessünk. Miután megérkezett az engedély, ami egy kis igazolvány volt a felsorolt falvak neveivel, már indulhattunk. És valóban csak oda mehettünk, és addig maradhattunk, amíg és amire az engedély szólt. A Szombathelyre menő vonatot már Sárvár állomáson ellepték a határőr katonák, elkérték az igazolványokat, papírokat. Ha valami problémát találtak, leszállítottak a vonatról, és a legközelebbi határőrsre vittek kihallgatásra. Volt benne részünk egypárszor. Éveken keresztül így indultam, így indultunk kollegáimmal Vas és Zala megye határ menti falvaiba. Az Őrségbe, főként Szalafőre egy napig tartott az út. Reggel hatkor indult a gyorsvonat a Déliből Szombathelyre. Itt órákat kellett várni, amíg egy másik vonat továbbment Zalalövőre, onnan egy vicinális indult Óriszentpéterre, ami délután öt órára meg is érkezett. Innét pedig autóbusszal lehetett Szalafőre utazni. Emlékszem, első alkalommal le is késtem az autóbusról. Egy óriszentpéteri tanárnő állított meg egy katonai dzsipet, kérve őket, hogy vigyenek el Szalafőre. Miután éppen a határhoz mentek, felvettek, és Szalafő közepén ki is tettek az útra.

¶ 1966 augusztusa volt. Forró nyári késő délután. Néma csönd fogadott. Sehol egy lélek, sehol senki. Tudtam, el kell indulnom, emberekkel kell találkoznom,

szállást kell keresnem. De én csak álltam az út szélén. És akkor megéreztem a fenyőfák kesernyés, addig soha nem érzett illatát, megláttam a fű között a sötétkéek enciánokat, a lila erikákat. Ekkor kezdődött minden, akkor ez a látvány, ez az érzés jelentette nekem az Őrséget. Akkor még nem tudtam, hogy a néma fenyőfák, a mesebeli virágok milyen szomorú titkokat rejtenek. A fák mögül elő-előbukkanó igazoltató katonák, az út mentén fűvel, bokrokkal benőtt betonbunkerek, drótokkal összekötött jelzőrakéták emlékeztettek később egy néhány évvel korábbi, szörnyű világra. És a szalafőiek szorongása, gyanakvása az idegen iránt is csak később oldódott. Csak jóval később tudatosodott bennem, hogy mi történt itt néhány évvel korábban az Őrségi parasztsággal. És valóban, ahogy az interjú címe is jelzi, „erre nem készültem, nem is készítettek fel”.

¶ Így jutottam el annak idején az Őrségbe, és utána sok-sok éven keresztül egyedül és később kollegáimmal együtt is így utaztunk.

¶ Azt még el kell mondanom, hogy azon az augusztusi késő délutánon hosszabb keresgélés után szállást is találtam. Egy idős asszony és családja fogadott be. Náluk azonban nemcsak szállást kaptam, hanem otthonra is leltem, szinte családtaggá váltam. Mai napig hozzájuk és egy másik családhoz járok vissza, haza, az Őrségbe. Az első nyáron majdnem két hétig maradtam. Mindannyian, akik azokban az időkben néprajzi gyűjtőutakra jártunk, parasztcsaládoknál laktunk. Az alatt a néhány nap, időnként több hét alatt, amíg a faluban dolgoztunk, velük éltünk, ettünk, olykor velük együtt dolgoztunk, és onnan indultunk gyalog vagy a házigazdától kapott biciklivel kutatómunkára. Azon a nyáron a szombathelyi múzeum csak úgy engedélyezte a kutatást a szakdolgozatomhoz, amit egyébként múzeumi gyakorlatként végeztem, hogy tárgyakat kellett gyűjtenem. Jártam házról házra, de fél egyre mindennap vissza kellett érnem ebédre, mert ha nem volt ott mindenki (beleértve engem is), a háziak nem ültek le enni. Igazodnom kellett a családi hagyományokhoz, a renchez.

MC: *A múzeumba telepítendő házak kiválasztása és megvásárlása hogyan zajlott?*

¶ A szabadtéri néprajzi múzeumnak elsősorban az a feladata, hogy bemutassa hazánk jellegzetes tájegységeinek népi építészetét, lakáskultúráját, paraszti életformáját. A tájegység felelősének feladata többek között a megfelelő épület kiválasztása. Ez mindig azonos elvek alapján működik: kezdődik szakirodalmi, levéltári, helyszíni kutatással, az építkezési módok feltérképezésével, hogy milyen periódusok voltak, és ezt hogyan tudjuk majd bemutatni. Így volt ez az első pillanattól kezdve, így van ma is. Amikor a múzeumba kerültem, természetszerűleg az Őrség és Göcsej tájegység felelőse lettem. A feladataim közé tartozott



Biró Friderika Szalafő-Papszeren, 1966
Fotó: Zolnay Eszter, Szabadtéri Néprajzi Múzeum



Biró Friderika a szalafői kerített ház bontásakor, 1969
Fotó: Erdélyi Zoltán, Szabadtéri Néprajzi Múzeum

azoknak a házaknak a felderítése is, amiket a kiválasztottak közül meg is lehetett vásárolni. Erdélyi Zoltán és Szolnoki Lajos, akik kialakították a múzeum koncepcióját, már korábban is kiszemeltek olyan épületeket, amelyek egy-egy nyugat-dunántúli háztípust képviselnek. Csakhogy közben nemcsak Szentendrén épült szabadtéri múzeum, hanem Zalaegerszezen és Szombathelyen is. Mind a zalaegerszegi múzeumigazgató, Szentmihályi Imre, mind a szombathelyi múzeum néprajzosa, Bárdosi János, annak ellenére, hogy mindketten egyszerre két intézménynek is dolgoztak, sokat segítettek nekünk. Sokszor osztoznunk kellett a megtalált, kiszemelt épületeken. A vásárlás nem az én feladatomból volt, ahhoz már a műszaki kollégák véleménye is kellett. Az épület felmérése és a vétel lebonyolítása után megindulhatott a bontás. Természetesen ezt még elég sok technikai előkészítés előzte meg, de mindegyik épületbontás nagyon izgalmas feladatnak ígérkezett. A bontáskor jöttek ugyanis az igazi szakmai felfedezések: miután leszedték a zsúpot, az ember előtt feltárult a csodálatos tetőszerkezet. A vakolat leverése után megjelent a falszerkezet, és egyszer csak azt láttuk, hogy itt egy toldás, ott egy bedeszakázott ablak helye, egy ajtó és még egy. Valóban az volt a legizgalmasabb, amikor ott állt egy ház, és feltárult az egész múltja. Ilyenkor néha nagy szakmai kihívásokkal is szembesültünk, vagyis azzal, hogy a megtalált nyomok alapján rekonstruáljuk-e az épület valamelyik korábbi építési periódusát, vagy tartjuk-e meg a bontáskor talált állapotot.

MC: *Szentendrén melyik épült fel? A bontáskori vagy az eredeti változat?*

- ¶ Az egyik legizgalmasabb történet a szalafői kerített házé. A keresett háztípusból, a kerített házból már csak volt kettő volt a térségben, mindkettő Szalafőn. Az egyik a pityerszeri műemlékegyütteshez tartozott, a másikat, a felsőszerit meg tudtuk venni. A ház és a család történetét kutatva megtudtuk, hogy egy 1860 körüli családi osztozkodás során az épület eredeti beosztása megváltozott. Térségünkben régen több esetben is úgy zajlott a családtagok közötti osztozkodás, hogy a fából épült épületeknek egy részét elbontották, majd az örökös elvitte a jussát. Az elbontott házrész helyébe az ottmaradtak újat toldottak. Ez történt a mi szalafői házunk esetében is. A történetet bizonyító nyomok a bontás során előkerültek, és ezek alapján hitelesen tudtuk rekonstruálni az épület eredeti, építés kori állapotát: egy középkori eredetű füstösházat.
- ¶ Nagy munkát igényelt a berendezési tervek elkészítése is, amit szintén alapos kutatómunka előzött meg, nem beszélve a hosszadalmas, alapos tárgygyűjtésekről. Úgy kellett és úgy kell berendezni a múzeumi épületeket, hogy hitelesen

meg tudjuk jeleníteni a különböző változásokat is a lakáson belül. Mivel a füstsház rekonstrukciójával egy 1860 előtti állapotot rögzítettünk, a hitelesség miatt csak 1860 előtti tárgyakkal rendezhettük be az egyes helyiségeket. A végző berendezésig, a megnyitásig tartó huszonöt év alatt darabról darabra gyűjtöttem a szalafői kerített füstsházba szánt tárgyakat, bútorokat. Sok érdekes történetet lehetne elmondani a tárgygyűjtések kapcsán is. Padlásokon, elhagyott házakban járva, kidőlt-bedőlt pajtákban kutatva találtuk meg múzeumunk kincseit. Sokszor múzeumi gyakorlaton lévő egyetemi hallgatókkal jártuk a falvakat néprajzi tárgyak után kutatva. Máig felejthetetlen az a gyűjtőút, amikor egyetemistákkal egy zalai szőlőhegyen az összedőlt présházak egyikében találtunk egy olyan ácsolt ágyat, amiből az országban ezen kívül csak egy volt. A Skanzennek az egyik legfontosabb tárgya lett. Az elmúlt ötven év alatt több ezer tárgyat gyűjtöttem a múzeumnak. Szeretném kiemelni, hogy szerencsés az a muzeológus, aki az első pillanattól kezdve végig tudja kísérni a tájegysége létrejöttét.

MC: *Szentendrét sem volt könnyű megközelíteni, legalábbis azt a helyet, amit kijelöltek a múzeum számára. Úgy tűnik, mintha élete egy tekintélyes hányadát út közben töltötte volna...*

¶ Mindannyiunknak, akik Pestről jártunk ki, a 7 óra 10-es HÉV-vel kellett utaznunk, hogy a 8-kor induló autóbust elérjük. Nem mindig sikerült, és ha elment a busz, csak délben indult a következő, tehát nekivágtunk az útnak gyalog, sokszor keresztül a mezőkön. Később felfedeztük, hogy van egy taxi Szentendrén, egyetlenegy, összeálltunk, és együtt fizettük a fuvarat. Este ugyanígy vissza. Eleinte telefon sem volt. Ez volt a „hőskor”.

MC: *Eredetileg megkérdeztem volna, hogy a tervezéstől a tájegység megnyitásáig eltelt negyedszázad mivel telt, de már felesleges megkérdezniem.*

¶ Ne felejtjük el, hogy közben a többi tájegységet is tervezték, építették. Először a Felső-Tiszavidék tájegység nyílt meg. Olykor nagyon lassan haladt a munka, máskor pedig felpörgött. Ennek nyilván anyagi okai is voltak, de ebbe nem láttam bele.

¶ Mindenesetre az eltelt hosszú időben is muzeológusi munkát végeztünk, fel kellett dolgozni gyűjtéseinket, leltározni kellett a vásárolt tárgyakat, a fényképeket, úgynevezett feldolgozó munkát is folytattunk, tudományos munkát is végeztünk.

¶ A Nyugat-Dunántúl tájegységgel kapcsolatos munkák mellett más feladatokat is kaptam. Néhány időszaki kiállítást is rendezhettem itthon és külföldön is. Több kollegámmal együtt dolgoztunk a Felföldi mezőváros tájegységünk kialakításában, ebben a munkában két gyöngyösi lakóház berendezését én terveztem és végeztem el.

MC: *Felmerült az „elvinni vagy otthagyni” problémája? Hogy melyik a jobb megoldás, a falunként egy tájház, a Hollókő- vagy Tihany-típusú műemlékfalu, vagy az újraépített házakból álló skanzen?*

¶ Biztos, hogy felmerült, hiszen azokban az időkben sorra nyíltak a tájházak is. Ezekről a kérdésekről megyei műemléki vagy felsőbb vezetői határozat alapján döntöttek. Nem tudom, mikor és kik határoztak arról, hogy mi marad, és mi megy skanzenekbe. Mi, a Skanzen muzeológusai csak szakfelügyelői tevékenységet folytattunk. Azt hiszem, mindegyik változatnak van létjogosultsága. A Magyarországi Tájházak Szövetsége, ami a múzeumunkban működik, odafigyel a tájházak és népi műemlékegyüttesek működésére.

MC: *Szintén évtizedeken át végzett fontos munkája volt az a kérdőíves kutatás, amit a férjével (Für Lajos történész, az Antall-kormány minisztere – a szerk.) közösen összeállított, megírt háromkötetes Búcsú a parasztságtól című munkájukhoz végzett. A kutatás módszertanára lennék kíváncsi és a véleményére arról, hogy a paraszti létforma eltűnése nem természetes velejárója-e a kor haladásának, a modernizációnak, ami persze nem csak magyar jelenség.*

¶ Férjem történészként többek között a magyar parasztság történetét kutatta. Régi terve volt, hogy feltárja, megírja azokat az okokat, amelyek a hagyományos paraszti élet felbomlásához vezettek. Kutatásának kezdeti eredményeit meg is írta tanulmányokban, de tudta, hogy még évekig tartó kiterjedt kutatás kell ahhoz, hogy a felvetett kérdésekre választ kapjon, illetve adjon. Sokat mesélt nekem az elképzeléseiről. Arról is beszélgettünk, hogyan tudnék ebben a munkában részt venni. Azokban az időkben, az 1970-es évek közepén és később is nagyon sokat jártam néprajzi gyűjtőutakra. A múzeumban megkezdődtek az épületbontások, a tárgygyűjtések és az életmódkutatások. Ez a munka – mint ahogy ezt már elmondtam – azt is jelentette, hogy napokig távol voltam otthonról, falvakban, parasztházaknál laktam. Munka után esténként sokat tudtam beszélgetni a háziakkal, szomszédokkal, ismerősökkel. És ők szívesen válaszoltak a kérdéseimre. A férjem összeállított egy kilenc pontból álló kérdőívet, ami a paraszti



Biró Friderika a rédicisi lakóház kemencéjének bontása közben
Fotó: Szabadtéri Néprajzi Múzeum

élet különböző területeire vonatkozó kérdésekből tevődött össze. Ennek alapján magnófelvételeket készítettem. Később már a kollégákat, a férjem tanítványait, múzeumi gyakorlaton lévő egyetemi hallgatókat is bevontuk a munkába. Az eltelt évek alatt négy-ötezer oldal szöveg gyűlt össze. Miután a 2000-es évek közepén a kutatás folytatására a férjem elnyert egy pályázatot, lehetőség adódott arra, hogy az összegyűlt anyagot végre feldolgozhassuk, de további kutatásokat, főként levéltári kutatásokat is végezhattünk. Négy év alatt hatezer oldalnyi dokumentum gyűlt össze vidéki és fővárosi levéltárakból. Miután a pályázat gondozását a Szabadtéri Néprajzi Múzeum vállalta, a teljes dokumentumgyűjtemény feldolgozás után a múzeum adattárába került.

- ¶ Az első kötetben a férjem a magyar parasztság ezeréves történetét foglalja össze. Nagy teret szentel azonban a parasztság 20. század közepén lezajlott erőszakos felszámolásának bemutatására is. Továbbá keresi a választ a hagyományos paraszti élet felbomlásának okaira. A második kötet az interjúgyűjtemény, amelyet a kérdésekre adott válaszok alapján én állítottam össze. A harmadik kötet pedig egy „szomorú” kötet: a férjem halála után rám hárult a feladat, hogy befejezzem azt a munkát, amit közösen indítottunk el. Ebben eredeti levéltári dokumentumok alapján a parasztság 1945-től ’60-ig tartó felszámolásának időszakát, a teljes szétesést ismerheti meg az olvasó. Ez a kötet 2014 őszén jelent meg.
- ¶ A három kötet szorosan kiegészíti egymást, de külön-külön is fontos mondani-valót hordoz. A kérdésre válaszolva azt mondhatom, hogy a második kötet, az interjúgyűjtemény kérdései a szerszámokra, az egyéni és közösségi munkára, a paraszti gazdaságok világára, a családra, az ünnepekre, a szokásokra vonatkoznak. A válaszokat a kérdőív szempontjai szerint osztottuk el, és állítottuk össze a vaskos kötetet. A hagyományos paraszti kultúra elmúlása valóban európai jelenség, mégis nálunk nagyon szomorú dolog történt. A bomlás nem a modernizálódással kezdődött, hanem azzal, hogy a magyar parasztságot 1945 után erőszakkal szétverték.

MC: *A kulákok üldözése és a tévesztés nyilván katasztrofális következményekkel járt, de a viseletek hordásából, a jellemző tárgyak használatából sem maradt volna sok a 21. századra.*

- ¶ Nem az a baj, hogy eltűnt a népviselet, hogy a parasztember nem úgy szánt, ahogy száz évvel ezelőtt, nem úgy őrli a kukoricát, mint annak idején. A baj az, hogy felbomlott a közösség, szétszakadt az az összetartó erő, ami évszázadokon keresztül összefűzte őket. De nemcsak a közösség, hanem az egyén élete is felbomlott. Olyan ritmus szerint éltek, ami évszázadok alatt alakult ki, és egy-két év,

évtized alatt felborult, nem természetes módon, hanem egy külső, erőszakos erő hatására, ami szétzúzta a közösségeket. A harmadik kötet azoknak a levéltári dokumentumoknak a gyűjteménye, amelyeket vidéki és fővárosi múzeumokból gyűjtöttünk a kitelepítésekre, tagosításokra, a tévesztésre, a meghurcolásra vonatkozóan. Meg kell említenem, hogy a Skanzen Dél-Dunántúl tájegységében látható egy kiállítás, amelynek a címe: *Búcsú a parasztságtól*. Sári Zsolt kollegám rendezte. Aki ezt a modern felfogásban megrendezett kis kiállítást megnézi, mindent megért abból amit abban a három kötetben elmondtunk.

¶ Visszagondolva arra a régi szalafői estére, a családra, a családokra, az őrségiekre, a göcsejiekre és a többiekre, elmondhatom, hogy milyen sokat tanultam tőlük, hogy mennyi mindent kaptam tőlük! És milyen nagy dolog az, hogy mindazt a tudást, ismeretet, amit megtanultam, amit átadtak nekem a „főszereplők”, azok a parasztasszonyok, parasztemberek, azok a falusi segítők, barátaimmá vált városiakok, akik megértették és fontosnak tartották az elmúló parasztvilág hagyományainak átörökítését – közvetíteni is tudtam! Legyen az egy könyv, egy tanulmány, egy harangláb, egy pajta, egy lakóház építése, berendezése, faragott ágy, szőttés terítő, festett láda elhelyezése a térben, ünnepi együttlétek vagy éppen egy megragadott pillanat megjelenítése a kiállításban. És mindezt egy új, születendő múzeumban lehetett megtenni! Társaimmal, kollegáimmal együtt szinte az első pillanattól kezdve valóban tervezője, építője, alakítója, formálója lehettem a semmiből kinövő múzeumnak. Részesei lehettünk egy új múzeum születésének. Európa legjobb és legszebb szabadtéri néprajzi múzeumát építhettük.

BIRÓ FRIDERIKA 1943-ban született Budapesten. Az ELTE bölcsészkarán 1968-ban végzett néprajz szakon, majd ugyanitt doktorált 1972-ben. 1968-tól nyugdíjba vonulásáig a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum (illetve annak elődje, a Néprajzi Múzeum Falumúzeum osztálya) munkatársa. Legfontosabb feladata a Nyugat-Dunántúl tájegység (Őrség, Göcsej, Hetés) épület- és tárgyi anyagának összeállítása és rendezése volt. Kutatási területe a népi építészet, tárgy- és lakáskultúra. Több tanulmánya és könyve jelent meg Zala és Vas megye népi építészetéről, lakáskultúrájáról, a paraszti életformáról, népművészetéről. 2013-ban és '14-ben három részben jelent meg Für Lajossal közösen írt és szerkesztett *Búcsú a parasztságtól* című kötete. Idén márciusban a Magyar Érdemrend Lovagkereszt polgári tagozata kiüntetésben részesült.



Fogarasi Klára
Szilágyi Lenke felvétele